

EWOLUCJA GOSPODARKI ŚWIATOWEJ W LATACH 1938—1947

Historiografia okresu II wojny światowej jest bardzo bogata. Jednakże problematyka ekonomiczna, uwzględniająca przemiany w gospodarce światowej, nie doczekała się dotychczas należytego potraktowania. Artykuł niniejszy jest próbą wypełnienia tej luki przynajmniej częściowo. Pewne wątpliwości może budzić zakres chronologiczny artykułu. Zdaje sobie sprawę, iż wyraźniejsze i ogólnie przyjęte cezury wyznacza początek i koniec II wojny światowej, uznałem jednak za celowe odejście od tradycyjnych granic czasowych. Punktem wyjścia jest stan gospodarki światowej sprzed wybuchu wojny. W zależności od stanu źródeł statystycznych podaję dane z 1938 r., a niekiedy z 1937 r. Za wydłużeniem okresu analizy przemawiały dwa argumenty:

1) w okresie II wojny światowej powstały w pewnych dziedzinach potencjalne możliwości przemian, które ujawniły się dopiero po pewnym czasie w warunkach pokojowych;

2) trudności związane z odbudową i modernizacją ekonomiczną stanowiły czynnik dodatkowy wpływający na kierunek rozwoju gospodarki świata.

Datę końcową stanowi 1947 r. Nastąpiło wówczas pogorszenie sytuacji międzynarodowej, co doprowadziło do podjęcia przez państwa kapitalistyczne restrykcji ekonomicznych wobec państw socjalistycznych. Ponadto w tym roku produkcja przemysłowa w Europie osiągnęła stan przedwojenny.

I. STRATY WOJENNE I KOSZTY ODBUDOWY

W okresie II wojny światowej poległo 30,760 mln osób, w tym aż 30,460 mln w Europie. Największe straty przypadły na Związek Radziecki — 17 mln, Polskę — 6, Niemcy — 3,3, Jugosławię — 1,7 oraz Francję — 0,6. W stosunku do ogółu ludności najwyższe straty ludzkie poniosła Polska — 20,08%. Jugosławia — 11,72%, ZSRR — 8,9%, Grecja — 6,85%, Austria — 5,71% i Niemcy — 5,01%¹. W wyniku działań wojennych i terroru padło ofiarą wiele tysięcy wykwalifikowanych robotników, wybitnych fachowców, ludzi nauki.

Straty materialne spowodowane wojną były również ogromne. Zniszczenia dotknęły głównie Europę, gdzie oszacowano je na 259 557 mln \$ (liczone

¹ *Inventaire économique de l'Europe 1947*, "Etudes et Conjoncture, Economie Mondiale" (dalej "Etudes"), nr 17—18—19, s. 38—44; *Straty wojenne Polski w latach 1939—1945*, Poznań 1962, s. 44.

w cenach z 1938 r.). Najdotkliwsze straty poniósł Związek Radziecki — 128 000 mln \$, Niemcy — 48 000, Francja — 21 505, Polska — 20 000 oraz Jugosławia — 10 497. W przeliczeniu na głowę mieszkańca najbardziej poszkodowana była ponownie Polska — 840 \$, Niemcy — 728, Jugosławia — 724, ZSRR — 674 i Francja — 527².

Odbudowa i modernizacja gospodarki europejskiej wiązała się z poważnymi kosztami finansowymi. Najwyższe wydatki miał pochłonąć radziecki plan pięcioletni (1946—50) — 47 200 mln \$ (liczone w cenach z 1947 r.), w dalszej kolejności: francuski plan „Mannet” (1947—51) — 18 890, belgijski plan „de Groote” (1947—56) — 8 200, polski plan trzyletni (1947—49) — 5 900, jugosłowiański plan pięcioletni (1947—51) — 5 576, holenderski plan siedmioletni (1946—52) — 4 410, węgierski plan trzyletni (1947—50) — 559 oraz bułgarski plan dwuletni (1947—49) — 190³.

W krajach kapitalistycznych podstawowym problemem ekonomicznym była modernizacja gospodarki. Przeznaczono na ten cel poważne kwoty, z których część miała pochodzić z pomocy amerykańskiej. Natomiast kraje demokracji ludowej koncentrowały w tym okresie swój wysiłek na odbudowie ze zniszczeń wojennych. Borykały się przy tym z ogromnymi trudnościami. Liczyły one na pomoc zagraniczną.

Polska jako kraj szczególnie dotknięty klęską wojny spodziewała się również istotnej pomocy zagranicznej. Według wyliczeń specjalnego Komitetu Technicznego, utworzonego decyzją Zgromadzenia Ogólnego ONZ dla zbadania rozmiarów pomocy po zakończeniu działalności UNRRA, zaspokojenie minimalnego zapotrzebowania importowego netto dla Polski w 1947 r. (bez uwzględnienia potrzeb odbudowy) szacowano na sumę 139,9 mln \$, co stawiało Polskę na drugim miejscu wśród krajów europejskich (po Wielkiej Brytanii) potrzebujących pomocy finansowej⁴.

Zatem odbudowa i modernizacja gospodarki europejskiej uzależniona była w dużej mierze od międzynarodowej pomocy finansowej.

2. WZROST POPYTU INWESTYCYJNEGO I KONSUMPCYJNEGO

Odbudowa powojenna spowodowała wzrost zapotrzebowania na dobra inwestycyjne. W Europie wschodniej⁵, gdzie dokonywały się przeobrażenia ustrojowe, podjęto ambitne zadania industrializacji, zmierzające do przebu-

² Zob. *Straty wojenne*, „Etudes” 1947, nr 12 i nr 17—18—19, s. 45—8; por. *Straty wojenne Polski w latach 1939—1945*, s. 51; J. Strzeszewski, *Problemy finansowe krajów Europy środkowo-wschodniej*, „Wiadomości Narodowego Banku Polskiego” 1949, nr 4, s. 201—6; W. Karra, *Przemysł kontynentalnej Europy w okresie powojennym*, „Myśl Współczesna” 1947, t. I, s. 188.

³ „Etudes” 1947, nr 17—18—19, tab. VII, s. XXXIV. Podają za źródłem, iż plan węgierski miał być zrealizowany w trzy lata, a bułgarski w dwa. Natomiast z wyliczenia wynika, iż okres trwania miał być o rok dłuższy.

⁴ J. Bielawski, *Czynniki polityczne a działalność Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ*, „Sprawy Międzynarodowe” 1977, nr 7—8, s. 114.

⁵ Pisząc „Europa wschodnia” autor uwzględni następujące państwa: Albanie, Bułgarię, Finlandię, Węgry, Polskę, Rumunię, Czechosłowację i Jugosławię.

dowy zacofanej struktury ekonomicznej poszczególnych państw. W tej sytuacji rósł popyt na urządzenia i maszyny.

Ponadto wojna przyspieszyła proces zużycia moralnego urządzeń przemysłowych, doprowadziła do bankructwa i likwidacji przestarzałych zakładów przemysłowych. W niektórych branżach nastąpił demontaż istniejących urządzeń i przeniesienie ich do przemysłu wojennego. Normalny proces odnawiania zużytego kapitału trwałego w całej gospodarce odkładany był na lata późniejsze.

W okresie II wojny światowej zmniejszyła się gwałtownie produkcja środków konsumpcji. W niektórych krajach znajdujących się częściowo lub całkowicie poza zasięgiem działań wojennych ludność zatrudniona i stosunkowo dobrze zarabiająca miała ograniczone możliwości zakupu tych dóbr, wobec czego gromadziła oszczędności przeznaczając je na zaspokojenie potrzeb po wojnie⁶.

Powyższe zjawiska doprowadziły do powstania tzw. odłożonego popytu, nie zaspokojonego w czasie wojny. Był to popyt na dobra inwestycyjne, niezbędne do renowacji kapitału trwałego, a również popyt na dobra konsumpcyjne trwałego użytku, takie jak mieszkania, meble, samochody itp.

W okresie wojny nastąpił znaczny wzrost ludności świata, co prowadziło do zwiększenia efektywnego popytu. W l. 1939—46 przybyło na naszym globie, mimo poważnych strat wojennych, 150 mln ludzi, osiągając stan 2,3 mlda istnień ludzkich. Prognozy powojenne zapowiadały szybki wzrost populacji świata. W 2000 r. miała ona liczyć 3,3 mlda ludzi⁷. Już dzisiaj widzimy jak bardzo pomylili się w swoich przewidywaniach ówcześni demografowie. W połowie 1977 r. kulę ziemską zamieszkiwało 4,124 mlda ludzi⁸. Szybko rosła liczba ludności w krajach opóźnionych gospodarczo, przewyższając tempo wzrostu produkcji środków spożycia. Kwestia wyżywienia stawała się dla wielu milionów ludzi sprawą życia i śmierci.

Po 1945 r. obserwujemy poważny wzrost popytu inwestycyjnego i konsumpcyjnego. Wzrost zapotrzebowania na dobra inwestycyjne wystąpił głównie w Europie. Przekraczał on wewnętrzne możliwości państw europejskich. Zachodziła konieczność importu dóbr inwestycyjnych ze Stanów Zjednoczonych. Pojawiły się nowe problemy związane ze wzrostem popytu konsumpcyjnego. W wielu rejonach świata wewnętrzne źródła jego zaspokojenia stawały się niewystarczające.

3. POZIOM WYŻYWIENIA I PRODUKCJA ROLNA

Nie ulega wątpliwości, iż najpilniejszą kwestią po wojnie było zaspokojenie potrzeb w zakresie wyżywienia. Podczas wojny w większości krajów poziom spożycia uległ wyraźnemu obniżeniu. Najwyższy spadek zanotowano w Europie. Najtrudniejsze chwile przeżywała Europa wschodnia. W Rumunii codzienne spożycie na osobę w 1947 r. zmniejszyło się aż o 1000 cal w porównaniu z 1938 r. (z 2800 do 1800), w Finlandii o 950 (z 2950 do

⁶ J. Zawadzki, *Kapitalizm współczesny, Szkice ekonomiczne*, Warszawa 1964, s. 34.

⁷ Zob. rozdz. *Powierzchnia i demografia*, „Etudes” 1947, nr 17—18—19, s. 3—37.

⁸ „Mały Rocznik Statystyczny” 1978, Warszawa 1978, s. 256.

2000), na Węgrzech o 850 (z 2750 do 1900), w Polsce o 700 (z 2700 do 2000). W Europie zachodniej wyraźnie spadł poziom wyżywienia: we Francji — o 500 cal (z 3000 do 2500), we Włoszech również o 500 (z 2600 do 2100) oraz w Szwecji o 450 (z 3050 do 2600). W Azji przeciętny poziom spożycia oscylował na krawędzi głodu. Najniższy ukształtował się w Japonii — 1600 cal (w 1938 r. — 2250), nieco lepsza sytuacja była w Chinach — 1800 (2000) i w Indiach — 1850 (2000). Wyraźna poprawa w zakresie wyżywienia nastąpiła w Ameryce Południowej i Północnej. Sytuacja ta była wynikiem rozwoju rolnictwa, korzystającego z pomyślnej koniunktury wojennej i powojennej. Największy postęp dokonał się w Brazylii — z 2550 cal do 3000, Argentynie z 3250 do 3600 oraz Kanadzie — z 3100 do 3250 i Stanach Zjednoczonych — z 3250 do 3400⁹.

W wyniku wojny gwałtownie spadło spożycie mięsa, tłuszczów i mleka, tj. artykułów stanowiących najwartościowszy pod względem odżywczym pokarm ludzki¹⁰. Sytuacja powyższa była wynikiem głównie spadku produkcji rolnej w okresie II wojny światowej. W 1946 r. produkcja zbóż chlebowych na świecie zmniejszyła się w porównaniu z przeciętnymi zbiorami z l. 1934—38 o 13 971 mln ton (z 210 061 do 196 090), w tym w Europie aż o 20 050 mln ton (z 64 092 do 44 042). W Europie wschodniej zebrano w 1946 r. 12 970 mln ton zbóż (przed wojną 23 343), w tym w Polsce tylko 3 388 (przed wojną 8 531). W wypadku Polski należy uwzględnić zmniejszenie się powierzchni upraw, będące konsekwencją zmiany granic. Wyraźny wzrost nastąpił w Stanach Zjednoczonych o 11 424 mln ton (z 20 503 do 31 927).

Światowa produkcja tłuszczów spadła z 19 220 mln ton do 15 870 mln ton, w tym w Europie zachodniej z 2 093 do 1 258,8 a w Europie wschodniej z 727 do 287. Polska, która przed wojną była pierwszym producentem tłuszczów w Europie wschodniej (265 mln ton), w 1946 r. z ilością 48,6 mln ton spadła na czwarte miejsce po Węgrzech (75), Czechosłowacji (72,4) i Jugosławii (62,2). Poważnie wzrosła produkcja tłuszczów w Stanach Zjednoczonych z 3 072 do 4 064 oraz mięsa z 7 347 do 10 424. W Europie zachodniej produkcja mięsa osiągnęła 5 577 mln ton (przed wojną 9 746), a w Europie wschodniej 802 (przed wojną 2 239). Polska będąca przed wybuchem wojny zdecydowanie pierwszym producentem mięsa w Europie wschodniej (726), po wojnie ustąpiła miejsca Cze-

⁹ Bilans gospodarki światowej i jej perspektywy, „Etudes” 1948, nr 1, s. 19; *Produkcja rolna*, „Etudes” 1947, nr 17—18—19, s. 125.

¹⁰ Spożycie mięsa w Europie spadło w porównaniu ze stanem przedwojennym o około 30%. Największe zmiany zanotowano w Austrii — z 52 do 25 kg na głowę mieszkańca, w Szwecji z 48 do 28, Holandii z 41 do 30 oraz w Polsce z 22 do 12. Spożycie tłuszczów w Europie zachodniej obniżyło się z 21 do 12 kg na głowę mieszkańca. Dla Europy wschodniej nie zgromadzono kompletnych danych. W Polsce spożycie tłuszczów zmniejszyło się przeszło trzykrotnie (z 10 do 3,1 kg na głowę mieszkańca), a w Czechosłowacji prawie dwukrotnie (z 17 do 9). Obniżył się także poziom konsumpcji zbóż chlebowych. W Europie zachodniej spożycie zbóż chlebowych spadło ze 184 kg na głowę mieszkańca (poziom przedwojenny) do 164 kg w 1946/47 r. W Europie wschodniej spadek ten był jeszcze bardziej dotkliwy z 205 do 161, w tym w Polsce z 233 do 156 (*Konsumpcja zbóż, mięsa i mleka*, „Etudes” 1947, nr 17—18—19, s. 68—71, 95—100 i 119—23).

chosłowacji (356), podczas gdy Polska osiągnęła tylko 218 mln ton¹¹. W dziedzinie rolnictwa największy wzrost produkcji w okresie II wojny światowej dokonał się w Stanach Zjednoczonych o 37%, a najniższy spadek miał miejsce w Europie o 35%. Na przełomie l. 1946/47 poziom produkcji rolnej w Europie osiągnął zaledwie 75% stanu z lat przedwojennych (przebiegła produkcja w l. 1935—38). Przed II wojną światową Europa pokrywała swe zapotrzebowanie na produkty rolne w 75% własną produkcją, po wojnie zaś w 40%¹².

W 1947 r. kryzys żywnościowy pogłębił się jeszcze bardziej. Na skutek nieurodzaju kukurydzy w USA wywóz jej uległ zmniejszeniu. Indie nawiedziła plaga rdzy zbożowej. W Europie ostra zima w połączeniu z wyjątkową suszą spowodowała klęskę nieurodzaju w większości krajów. W Europie zachodniej z braku pasz zostało zagrożone pogłowie bydła. We Francji zmniejszono dzienne racje chleba do 200 g. Deficyt pszenicy w świecie szacowano na około 20 mln ton. Jeszcze większe braki wystąpiły w zakresie zaopatrzenia w tłuszcze i oleje jadalne¹³. Niedostateczna podaż środków żywności prowadziła do wzrostu cen artykułów rolnych. Ceny światowe na zboża np. w okresie 1945—47 wzrosły o 82%, a kukurydzy o 135%.

Po wojnie większa część ludzi na naszym globie była niedożywiona. Coraz więcej ludzi umierało z głodu. Tymczasem odbudowa rolnictwa światowego postępowała bardzo powoli. Tempo wzrostu produkcji rolnej z natury rzeczy nie może być zbyt szybkie. Trudności powojenne oraz klęski żywiołowe dodatkowo hamowały ten proces.

W produkcji rolnej ujawniła się zdecydowana przewaga kontynentu amerykańskiego. Rozwój przemysłu doprowadził do powszechnej mechanizacji, zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych, co umożliwiło szybki wzrost wydajności pracy w rolnictwie. Europa pozostawała wprawdzie daleko w tyle za Stanami Zjednoczonymi, ale była w stanie ze względu na stosunkowo wysoki poziom gospodarczy dokonać przewrotu technicznego w rolnictwie. W najtrudniejszej sytuacji znajdowały się zacofane kraje Azji i Afryki. Rozwój rolnictwa w tych państwach napotykał ogromne trudności.

4. ROZWÓJ PRODUKCJI PRZEMYSŁOWEJ

W okresie II wojny światowej dokonały się poważne zmiany w produkcji przemysłowej świata. W 1947 r. była ona wprawdzie wyższa niż przed wojną, ale zmienił się poważnie udział w niej poszczególnych kontynentów.

Najwyższe tempo wzrostu osiągnęła gospodarka amerykańska. Niewątpliwie wpływ na ów rozwój miała pomyślna koniunktura wojenna. Pro-

¹¹ *Produkcja rolna*, ib. s. 51—129.

¹² „Niwa” 1946, nr 11 i 12.

¹³ AAN, Polski Komitet Doradczy Współpracy (dalej: PKDW) z FAO, sygn. 103, k. 4 oraz sygn. 107, k. 75—76; W. Keller, *Powojenna odbudowa gospodarcza Europy*, „Życie Gospodarcze” 1947, nr 5, s. 217—9; *Odbudowa gospodarcza i społeczna świata. Sprawozdanie dyrektora Międzynarodowego Biura Pracy z X 1946 r.*, Warszawa 1947, s. 21 n.

dukcja przemysłowa w Stanach Zjednoczonych wzrosła w 1947 r. w porównaniu z 1937 r. o 70%, w Kanadzie o 65%, a w Meksyku, Argentynie i Chile o około 50%. Ekonomia Stanów Zjednoczonych rozwijała się w tempie dotąd nie znanym w historii tego kraju. Po zakończeniu wojny centralnym problemem było zapewnienie rynków zbytu dla tej masowej produkcji. II wojna światowa spowodowała, iż powiązania gospodarki amerykańskiej z krajami spoza kontynentu amerykańskiego uległy zacieśnieniu. Warunkiem pomocy USA w ramach *land-lease'u* były zobowiązania aliantów do współpracy ze Stanami Zjednoczonymi w zorganizowaniu po wojnie liberalnego systemu ekonomicznego. Stany Zjednoczone porzuciły stosowaną przed wojną politykę izolacjonizmu i zaczęły prowadzić globalną politykę zagraniczną.

Pewien postęp w zakresie produkcji dokonał się w Afryce, np. w Afryce Południowej produkcja przemysłowa w 1947 r. wzrosła o 150% w porównaniu z jej stanem w 1937 r., w Oceanii — również o około 150%. W tym czasie produkcja przemysłowa Azji była niższa niż przed wojną. Na sytuacji gospodarczej Azji zaciążył stan gospodarki japońskiej, która w 1947 r. osiągnęła 1/4 produkcji z 1937 r.¹⁴

Wojna zachwiała produkcją przemysłową Europy. Po zakończeniu działań wojennych przystąpiono do odbudowy gospodarki europejskiej. W końcu 1946 r. wyprodukowano już 83% masy dóbr wytworzonych przez ten sam przemysł w 1938 r. W 1947 r. w wyniku wyjątkowo długiej i ostrej zimy 1946/47, ograniczenia dostaw surowcowych UNRRA oraz zmniejszenia się własnych rezerw materiałowych nastąpiło zahamowanie szybkiej fazy wzrostu. W następnych miesiącach sytuacja uległa poprawie i w końcu 1947 r. produkcja przemysłowa Europy przekroczyła o 3% stan przedwojenny. Wzrost produkcji dóbr inwestycyjnych postępował znacznie szybciej w porównaniu ze wzrostem produkcji dóbr konsumpcyjnych. W poszczególnych państwach wskaźnik wykonania produkcji w porównaniu z jej stanem przedwojennym kształtował się w 1947 r. następująco: Bułgaria — 161, Polska — 113, Wielka Brytania — 110, Francja — 97, Czechosłowacja — 90, Włochy — 60¹⁵.

II wojna światowa przyczyniła się do ożywienia gospodarki w Ameryce Południowej, Afryce Południowej i Oceanii. Pojawiła się szansa poprawy sytuacji dla niektórych krajów opóźnionych gospodarczo. Natomiast szybki wzrost produkcji w Stanach Zjednoczonych komplikował funkcjonowanie gospodarki światowej. Kłopotliwe problemy pojawiły się w relacji USA — Europa. Europę powojenną w przeciwieństwie do Stanów Zjednoczonych trapił problem niedostatecznej podaży. Wobec tego związku amerykańsko-europejskie z lat wojny miały tendencję pogłębiającą się. Pomoc amerykańska na dłuższą metę groziła dalszym uzależnieniem Europy od Stanów Zjednoczonych. W sferze ekonomicznej oznaczało to zahamowanie jej rozwoju. Ponadto olbrzymia przewaga ekonomiczna USA umożliwiała narzucanie zależności polityczno-gospodarczej zwłaszcza w odniesieniu do

¹⁴ *Bilans gospodarki światowej i jej perspektywy*, o.c. s. 8 n.

¹⁵ *Raport Europejskiej Komisji Gospodarczej o sytuacji gospodarczej Europy w 1946 i 1947 r.* (raport pomija ZSRR), „Prace Instytutu Gospodarstwa Narodowego” 1948, nr 5, s. 31.

krajów opóźnionych gospodarczo. Należy się jednakże zgodzić, iż pomoc amerykańska była tym okresie nieodzowna zarówno dla Europy, jak też dla krajów zacofanych gospodarczo. Chodziło jednak o to, aby na charakter i formy tej pomocy miały decydujący wpływ państwa nią zainteresowane.

5. ROZWOJ SIŁ WYTWÓRCZYCH. ZMIANY STRUKTURALNE

W okresie II wojny światowej dokonał się gwałtowny rozwój sił wytwórczych, zwłaszcza w zakresie automatyzacji i kompleksowej mechanizacji produkcji oraz zastosowania nowych źródeł energii. Postęp techniczny i wynalazki stały się domeną zespołów naukowo-badawczych. Badania wymagały odpowiednich urządzeń i laboratoriów, a to pociągało za sobą wysokie wydatki. Szybki postęp nauki i techniki zmierzał do wykorzystania w badaniach międzynarodowego potencjału intelektualnego. Coraz częściej korzystano z osiągnięć technicznych innych państw.

Po wojnie powstają gałęzie produkcji tzw. postępochłonne, które tkwią korzeniami w badaniach okresu wojny. W tych warunkach większą rolę zaczynały odgrywać powiązania kooperacyjne. Rozwój sił wytwórczych prowadził do wzrostu skali produkcji i rozwoju produkcji masowej. Powstała konieczność zabezpieczenia odpowiednio pojemnych rynków zbytu. To z kolei rodziło potrzebę liberalizacji handlu międzynarodowego.

Postęp naukowo-techniczny prowadził do zmian strukturalnych w gospodarce światowej. Przemiany strukturalne uwidoczniły się zwłaszcza w rozwoju nowoczesnych gałęzi przemysłu, wypieraniu stali przez nowe materiały konstrukcyjne (masy plastyczne), osłabieniu tempa wzrostu przemysłu lekkiego, spadku udziału przemysłu wydobywczego zwłaszcza węgla przy jednoczesnym szybkim tempie wzrostu przemysłu energetycznego, przeobrażeniach infrastruktury oraz rozwoju usług.

Poniżej przedstawiam konkretne przykłady (na ile pozwalają dane statystyczne) ilustrujące proces zmian strukturalnych.

W 1946 r. światowa produkcja stali była niższa o 17 063 mln ton w porównaniu z 1938 r. (ze 109 000 do 91 937). W Europie w 1947 r. największy wzrost produkcji stali w stosunku do 1938 r. osiągnęła Polska — 114 i Czechosłowacja — 113. Stan ów zwrócił uwagę ekonomistów i polityków świata zachodniego na zalety gospodarki planowej¹⁶. Poważnie wzrosła światowa produkcja aluminium z 576,2 mln ton w 1938 r. do 750 mln ton w 1946 r. oraz miedzi z 2020 do 2407.

W sektorze przemysłu lekkiego obniżyła się wydatnie produkcja przemysłu włókienniczego. Z powodu braku danych ogólnych przykład stanowić będzie poziom produkcji niektórych państw. Produkcja tkanin wełnianych w Wielkiej Brytanii spadła ze 109 mln metrów (1938 r.) do 66 mln metrów (1947 r.), we Francji z 98 do 77 oraz w Polsce z 34,2 do 19; zaś tkanin bawełnianych odpowiednio dla Wielkiej Brytanii z 559 do 300, Francji z 250 do 172 oraz Polski z 64 do 46¹⁷.

¹⁶ J. Sworzeń, *Odbudowa Europy*, „Robotniczy Przegląd Gospodarczy” 1948, nr 5, s. 27.

¹⁷ *Produkcja przemysłowa*, „Etudes” 1947, nr 17—18—19, s. 271—313.

W czasie wojny nastąpiły duże zmiany w dziedzinie energetyki, zarówno ilościowe jak i jakościowe. Produkcja energii wzrosła z 2 932 100 trylionów cal w 1938 r. do 3 590 000 w 1946 r. W Europie wytworzono w 1946 r. 744,1 trylionów cal, w tym 84,45 w oparciu o surowce importowane.

Spadło generalnie znaczenie węgla w gospodarce światowej. W 1938 r. węgiel dostarczał 43% światowej energii, a w 1946 r. tylko 36%. W 1946 r. światowe wydobycie węgla było nieznacznie większe (1 307 mln ton) niż przed wojną (1 300). Największy wzrost wydobycia węgla miał miejsce w Stanach Zjednoczonych (z 359 do 538), a najgłębszy spadek w Europie (z 769 do 662)¹⁸.

Spadek wydobycia węgla w Europie o 107 mln ton spowodował groźne konsekwencje dla całej gospodarki. Angielski dziennik liberalny „News Chronicle” z 11 IX 1945 podnosił wagę problemu węglowego: „Najpilniejsze z aktualnych zadań wydaje się nam doprowadzenie do porządku gospodarki europejskiej, której paraliż tłumaczy się głównie katastrofalnym deficytem węgla”¹⁹. W 1947 r. niedobór węgla wynosił 60 mln ton. Jeszcze w 1948 r. Europa znajdowała się pod znakiem braku węgla. W niektórych państwach z powodu jego niedostatku całe gałęzie przemysłu były unieruchomione.

Naprzeciw postulatam państw importujących węgiel wyszła Polska i Stany Zjednoczone, przejmując przedwojenną rolę Wielkiej Brytanii i Niemiec jako głównych eksporterów węgla na rynek europejski. Przed II wojną światową 3/4 węgla kamiennego importowanego przez kraje europejskie pochodziło z Wielkiej Brytanii i Niemiec, tylko 1/10 część z Polski, a węgiel amerykański sporadycznie trafiał na rynek europejski. W 1947 r. łączny udział W. Brytanii i Niemiec spadł do 12%, a Polski i USA sięgnął 85%. Polska eksportowała 17 351 mln ton, a Stany Zjednoczone 35 176. W 1948 r. zaznaczyła się tendencja spadkowa w eksporcie amerykańskiego węgla (ok. 20 mln ton). Węgiel amerykański był znacznie droższy (20–22 \$ za tonę) od węgla polskiego (16–18 \$ za tonę). Jego import ze Stanów Zjednoczonych pogłębiał trudności płatnicze krajów europejskich²⁰.

Błyskawiczną karierę w świecie zrobiła ropa naftowa. Udział ropy w wytwarzaniu energii wzrósł z 816 trylionów cal w 1938 r. do 1 165 600 trylionów cal w 1946 r., tj. z 37% do 44%. W 1938 r. wydobywano 271,9 mln ton ropy naftowej a w 1946 r. aż 381,1. W tym okresie w Ameryce Północnej i Środkowej wydobycie zwiększyło się ze 173,1 do 249,9, w Ameryce Południowej z 36 do 66,3, na Bliskim Wschodzie

¹⁸ *Energetyka „Etudes”* 1947, nr 17–18, s. 129–271.

¹⁹ Cyt. za W. Karra, *Problem węgla w powojennej Europie*, „Myśl Współczesna” 1947, nr 1, s. 94.

²⁰ Zob. szerzej: *Walka o europejski węgiel*, „Węgiel” 1948, nr 10, s. 21 n.; *Glód węglowy w Europie*, „Przegląd Górniczy” 1947, nr 1–2, s. 133–53; F. Markiewicz, *Analiza europejskiego rynku węglowego*, „Węgiel” 1948, nr 8, s. 8–13; „Gospodarka Planowa” 1948, nr 2, s. 72.

z 16,2 do 34,6. W Europie zanotowano spadek z 7,98 do 6,78. W 1946 r. Europa zakupiła ok. 50 mln ton ropy naftowej²¹.

Rozwój i mechanizacja przemysłu oraz rolnictwa, a także nowoczesne wyposażenie gospodarstw domowych spowodowało wzrost popytu na energię elektryczną. W okresie 1938—46 jej produkcja wzrosła w Stanach Zjednoczonych ze 148 do 270 mld kWh, a w Europie ze 171 do 174. Energia elektryczna stawała się coraz droższa, np. we Francji w l. 1913—47 opłata 1 kWh wzrosła około 8-krotnie²².

6. WZROST ROLI PAŃSTWA W KIEROWANIU PROCESAMI GOSPODARCZYMI

W okresie II wojny światowej nastąpił wzrost interwencjonizmu państwowego. Interwencję państwa w życie gospodarcze powodowała konieczność wynikająca z zagrożenia wojennego. Po zakończeniu działań wojennych nie powrócono już do przedwojennych stosunków. W okresie powojennym można nawet mówić o wzroście ekonomicznej roli państwa w gospodarce narodowej poszczególnych państw kapitalistycznych. We Francji, Wielkiej Brytanii i Włoszech państwo przejęło szereg kluczowych gałęzi przemysłu (górnictwo, hutnictwo, przemysł energetyczny), w innych zwiększyło swój udział (transport, bankowość). Coraz większy wpływ wywierało państwo na politykę pieniężną i kredytową, politykę zatrudnienia oraz politykę rolną. Skutecznym instrumentem oddziaływania na sektor prywatny stały się inwestycje oraz świadczenia społeczne²³.

W krajach demokracji ludowej zmiany ustrojowe doprowadziły do zasadniczych przeobrażeń w ekonomice tych państw. Dzięki nacjonalizacji podstawowe działy gospodarki (oprócz rolnictwa) znalazły się w rękach państwa, umożliwiając prowadzenie gospodarki planowej. Realizacji pierwszych planów gospodarczych towarzyszyła twórcza dyskusja dotycząca wypracowania teoretycznych podstaw planowania. Rozwiązania i propozycje polskich ekonomistów i praktyków życia gospodarczego należały wówczas do najoryginalniejszych²⁴. Wzrost roli Związku Radzieckiego w świecie, a także pomyślny start krajów demokracji ludowej spowodowały wzrost zainteresowania gospodarką planową (planowaniem) kół gospodarczych w krajach kapitalistycznych.

7. HANDEL MIĘDZYNARODOWY

Wzrost zapotrzebowania w wielu rejonach świata na dobra inwestycyjne, artykuły konsumpcyjne (głównie żywność) oraz surowce można było zaspokoić tylko na drodze wymiany międzynarodowej. Wojna zakłóciła normalny obrót towarowy. Najbardziej niepokojąco przedstawiała się sytuacja w Chinach, gdzie obroty towarowe z zagranicą zmniejszyły się w 1946 r. aż

²¹ *Energetyka*, „Etudes” 1947, nr 17—18—19, s. 271—313.

²² *Ib.*

²³ Zawadzki, o.c. s. 212—30.

²⁴ Zob. J. Kaliński, *Plan odbudowy gospodarczej 1947—1949*, Warszawa 1977, s. 13—82; S. Grabski, *Polska gospodarka planowa*, Warszawa 1947.

7-krotnie w porównaniu ze stanem z 1937 r. Normalizację sytuacji gospodarczej w Chinach uniemożliwiła ciągle trwająca wojna domowa.

Poważne trudności wystąpiły z utrzymaniem równowagi w międzynarodowym obrocie towarowym, zwłaszcza między Europą a Ameryką Północną. Stany Zjednoczone, których eksport w okresie wojny wzrósł 3-krotnie, zajęły wyjątkową pozycję w handlu europejskim. W 1938 r. import z USA wynosił 10,4%, całości importu europejskiego, a w 1947 r. osiągnął 27%. Zbilansowanie obrotów handlowych między Europą a Ameryką Północną było niezwykle utrudnione, ponieważ Stany Zjednoczone i Kanada odczuwały nadmiar towarów, które Europa mogła do nich eksportować. Pozostawała możliwość wywozu tych towarów do innych krajów zamorskich, gdzie występował ich niedobór. Jawiła się jednakże bariera, gdyż rynki zamorskie nie dysponowały dobrami, którymi zainteresowana była Europa.

Import Europy w 1946 r. zamknął się sumą 16 194,6 mln \$ i przewyższył wartość eksportu o 5 880,6 mln \$. Saldo ujemne Europy zachodniej wynosiło 4 952,6, Europy wschodniej — 278, a Związku Radzieckiego — 650. Prawie 3/4 ujemnego salda przypadło na ujemny bilans handlowy z USA. Spośród krajów demokracji najwyższe saldo ujemne przypadło Polsce — 206 mln \$, natomiast w Europie zachodniej — Wielkiej Brytanii (1 523,2) oraz Francji (1 114,1)²⁵.

Poważne zmiany zaszły w handlu wewnątrz europejskim. W 1938 r. Europa, nie licząc ZSRR, importowała z Trzeciej Rzeszy 16,2%, ogółu swego importu; w 1947 r. udział ten spadł do 2,5% (z obszaru 4 stref okupacyjnych). W 1938 r. Europa eksportowała do Trzeciej Rzeszy 12,2% całości swego eksportu, a w 1947 r. tylko 1,7%. Największe zmiany nastąpiły w odniesieniu do państw Europy wschodniej, których eksport do Niemiec spadł z 23% w 1938 r. do 2% w 1947 r. Natomiast import niemiecki do tych państw obniżył się odpowiednio z 30,4% do 2,6%. W handlu Europy wschodniej miejsce Niemiec zajął Związek Radziecki. Wywóz państw Europy wschodniej do ZSRR wzrósł z 1,5% w 1938 r. do 14,9% w 1947 r., a przywóz z Kraju Rad do tych państw zwiększył się w tym samym okresie z 0,75% do 17,5%. Ożywiła się również wymiana handlowa pomiędzy poszczególnymi krajami Europy wschodniej²⁶.

Wymiana Wschód-Zachód obniżyła się o 30%, w porównaniu ze stanem sprzed wojny. Był to objaw wielce niekorzystny dla Europy²⁷. W okresie II wojny światowej rozwinęła się wymiana towarowa pomiędzy Ameryką Północną a Południową.

Handel międzynarodowy komplikował brak złota i dewiz. W 1947 r. zasoby złota szacowane były na 37 mld \$, w tym 21,955 dysponowały Stany Zjednoczone, a około 6 Europa. Kurczyły się rezerwy europejskich

²⁵ AAN, PKWD z FAO, sygn. 107, k. 86; *Handel zagraniczny*, „Etudes” 1947, nr 17—18—19, s. 513—40; *Bilans gospodarki światowej i jej perspektywy*, o.c. s. 35—41; *Zarys ogólny polityki gospodarczej świata*, „Etudes” 1947, nr 11, s. 7—19.

²⁶ Zob. B. Kłapkowski, *Stosunki handlowe krajów gospodarki planowej*, „Życie Słowińskie” 1949, nr 4, s. 200.

²⁷ *Raport Europejskiej Komisji Gospodarczej*, o.c. s. 37 n.

banków centralnych. W 1945 r. wynosiły one 4 798 mln \$, a w 1946 r. 4 685²⁸.

W handlu światowym rosły ceny na artykuły pochodzenia rolnego i surowce. Przyjmując 1945 r. za 100 cena zbóż chlebowych wzrosła w 1946 r. o 36, a w 1947 r. o 82; odpowiednio kukurydzy o 19 i 135, bawełny o 49 i 60, żelaza o 22 i 47, miedzi o 65 i 83 oraz ropy naftowej o 48 i 125²⁹.

8. TENDENCJE INFLACYJNE

Po wojnie nasiliły się zwłaszcza po 1947 r. tendencje inflacyjne. Presja inflacyjna była głównie wynikiem kumulacji tzw. odłożonego popytu z okresu wojny oraz wzrostu popytu związanego z odbudową i modernizacją powojenną przy niedostatecznej realnej podaży.

Przemiany w ekonomice światowej pogłębiały tendencje inflacyjne. Znaczny wpływ na powiększenie się różnicy między efektywnym popytem a podażą miała wolno rosnąca produkcja rolna oraz zmiany strukturalne w przemyśle światowym. Wojna przyczyniła się do pogłębienia nierównomiernego rozwoju ekonomicznego świata. W wyniku tego procesu nastąpiła zmiana struktury bilansów płatniczych na świecie. Najdrastyczniejsza sytuacja powstała w relacji Europa — Ameryka Północna. Stany Zjednoczone stały się głównym wierzycielem i dostawcą świata kapitalistycznego. Zrodziły się stąd ogromne trudności płatnicze powszechnie odczuwane w postaci zjawiska „ciasnoty dolarowej”.

W 1947 r. bilans płatniczy Europy osiągnął 7,5 mld \$ deficytu. Gros deficytu 4,8 mld \$ pochodziło ze zmian bilansu handlowego. Ujemne saldo było głównie wynikiem spadku eksportu europejskiego na rynki zamorskie. Dalsze 2,7 mld \$ przypadało na tzw. wpływy „niewidoczne” (dochody z zagranicznych inwestycji, wpływy netto z pożyczek udzielanych przez Europę, wpływy z usług transportowych, turystyki itp.), które wówczas gwałtownie zmalały³⁰.

Z pomocą pospieszyły Europie Stany Zjednoczone, które w okresie 1945—47 udzieliły jej około 15 mld \$ w formie kredytów bądź też nieodpłatnie. Większość tych środków otrzymała Europa zachodnia³¹. Mimo tej pomocy Europa nadal borykała się z trudnościami finansowymi. Szczególnie poważne braki odczuwała Wielka Brytania, która była najbardziej zadłużona u Stanów Zjednoczonych. Poważne trudności płatnicze wystąpiły także we Francji, Szwecji, Belgii, Holandii, Argentynie, Brazylii i Urugwaju.

W następstwie polityki antyinflacyjnej, zastosowanej przez niektóre państwa, np. Stany Zjednoczone i Szwecję, podjęto restrykcje kredytowe. Większość państw kapitalistycznych wprowadziła kontrolę konsumpcji pod wzglę-

²⁸ *Bilans płatniczy państw europejskich*, „Etudes” 1947, nr 17—18—19, s. 541—55.

²⁹ *Bilans gospodarki światowej i jej perspektywy*, o.c. s. 29.

³⁰ *Raport Europejskiej Komisji Gospodarczej*, o.c. s. 41.

³¹ Do połowy 1947 r. Wielka Brytania otrzymała 4 400 mln \$, Francja — 1 920, Holandia — 413, Grecja — 341, Włochy — 325, Belgia — 205, Polska — 90, Czechosłowacja — 72, Węgry — 30 (Sworzeń, o.c. s. 28).

dem ilościowym bądź też stosując interwencję na rynku w zakresie stabilizacji cen. Nacisk inflacyjny spowodował w 1948 r. procesy dewaluacyjne, m.in. frank francuski zdevaluowano o 44,5%³².

Zasadniczym przejawem inflacji był wzrost cen. W Europie najwyższy wzrost cen hurtowych zanotowano we Włoszech (przyjmując 1938 r. za 100 w 1946 r. osiągnęły one 3 179), w Bułgarii — 656, Francji — 648, Finlandii — 604. W Stanach Zjednoczonych w l. 1926—47 ceny wzrosły o 63,1%.

Wzrost cen prowadził do wzrostu kosztów utrzymania. W błyskawicznym tempie rosły one w l. 1937—45 w Chinach i osiągnęły 24 978 (1937—100), w Grecji w 1946 r. — 15 493 (1938—100), w Rumunii w 1946 r. — 9 015 (1938—100), w Polsce w 1945 r. — 8 718 (1937—100), w Bułgarii w tym samym okresie — 509, w Czechosłowacji — 187 i w USA — 125³³. Statystyki nie podają wzrostu cen w państwach, gdzie koszty utrzymania osiągnęły największe rozmiary. Ceny oraz koszty utrzymania miały trend rosnący.

9. PODSUMOWANIE

W omawianym okresie gospodarka światowa przebyła znaczną drogę ewolucyjną. W wyniku procesów ewolucyjnych a także bezpośrednich skutków wojny pojawiły się w ekonomice światowej istotne problemy.

Po zakończeniu działań wojennych obserwujemy wzmożony popyt na dobra inwestycyjne i konsumpcyjne. Zaspokojenie tych potrzeb ze względu na ograniczony stan powojennej podaży nie było rzeczą łatwą. Większość państw musiała korzystać z pomocy zagranicznej. Pomoc ta pochodziła głównie z Ameryki Północnej. Była ona w okresie powojennym niezbędna. W dalszej perspektywie chodziło jednak o to, aby stosunki poszczególnych państw z Ameryką Północną stały się bardziej partnerskie. Jednostronną pomoc należało z czasem zastąpić wzajemną współpracą.

Większość ludzi na świecie żyła w nędzy bądź też na jej skraju. Pomoc żywnościowa na dłuższą metę nie była najlepszym wyjściem z sytuacji. Skuteczne rozwiązanie tego problemu można było zapewnić podnosząc wydajność rodzimej produkcji rolnej.

Zatem zaspokojenie rosnącego popytu inwestycyjnego i konsumpcyjnego możliwe było jedynie poprzez wyrównanie poziomów gospodarczych poszczególnych państw. Wiele w tym względzie mogły zdziałać organizacje międzynarodowe, które by nie rezygnując z niesienia doraźnej pomocy na plan pierwszy w swej działalności wysunęły zadania zmierzające do przeobrażenia ekonomiki światowej.

Powszechna mechanizacja przemysłu w krajach wysoko rozwiniętych oraz rozwój transportu i infrastruktury spowodował wzrost zużycia energii. Pierwszym surowcem energetycznym stała się ropa naftowa. W przeciwieństwie

³² T. Dietrich, *Światowa sytuacja walutowa w 1948 r.*, „Wiadomości Narodowego Banku Polskiego” 1949, nr 2, s. 105—17.

³³ Zob. *Ceny, pieniądz*, „Etudes” 1947, nr 17—18—19, s. 355—71; *Bilans gospodarki światowej i jej perspektywy*, o.c. s. 21—6.

do węgla źródła roponośne znajdowały się tylko w niektórych rejonach świata. W uprzemysłowionej Europie wydobywano ją w znikomych ilościach. Fakt ten oznaczał, iż ropa naftowa stała się ważnym produktem wymiany międzynarodowej. W dziedzinie energetyki ogromne możliwości zapowiadało wyzwolenie energii jądrowej.

Większość państw borykała się z poważnymi trudnościami finansowymi i walutowymi. Możliwości płatnicze i walutowe poszczególnych krajów zależały nie tylko od ich sytuacji wewnętrznej, ale również od charakteru powiązań międzynarodowych i stanu gospodarki światowej. Ważną rolę odegrała, zwłaszcza dla Europy zachodniej, amerykańska pomoc finansowa. Poprawę ogólnej sytuacji płatniczej świata upatrywano w udoskonalonym systemie rozliczeń międzynarodowych. Przed poważnymi zadaniami stanęły nowo utworzone międzynarodowe organizacje finansowe (Międzynarodowy Fundusz Walutowy i Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju).

W omawianym okresie pojawiły się w gospodarce światowej nowe tendencje, które pozwalały z optymizmem oczekiwać lepszego jutra.

Dalszy rozwój interwencjonizmu państwowego w krajach kapitalistycznych oraz postępy gospodarki planowej w Związku Radzieckim i krajach demokracji ludowej umożliwiały w większym niż dotychczas stopniu bardziej racjonalne kierowanie procesami gospodarczymi. Zwiększało to szanse oddziaływania na gospodarkę w skali światowej.

Gwałtowny postęp nauki i techniki (postęp nabierał charakteru egzogenego) doprowadził do powstania nowych działów produkcji oraz wzrostu wydajności pracy. Rozwój masowej a także nowej produkcji wymagał odpowiednio pojemnych zdywersyfikowanych rynków zbytu. W przemyśle coraz większą rolę zaczęła odgrywać kooperacja. Zjawiska te prowadziły do zwiększenia współdziałania międzynarodowego.

Niezależnie od trudności towarzyszących wymianie towarowej rosła ranga handlu zagranicznego. Rozwój handlu międzynarodowego był niezbędny zarówno dla państw rozwiniętych gospodarczo, jak też rozwijających się, ponieważ jednym groził nadmiar podaży, a drugim jej niedostatek. Ponadto stymulująco na rozwój handlu zagranicznego wpływały przemiany strukturalne w ekonomice państw uprzemysłowionych. W tej sytuacji nakazem chwili była liberalizacja handlu międzynarodowego.

Po II wojnie światowej w szczególnej sytuacji znalazła się Europa. Z tego względu warto jej poświęcić kilka oddzielnych uwag. Na starym kontynencie, obok doraźnych trudności, rysowały się coraz wyraźniej przeszkody strukturalne będące zapowiedzią przyszłych kłopotów. Były one rezultatem zmiany układu sił między Europą a krajami zamorskimi. Europa w ciągu ostatniego stulecia czerpała ogromne korzyści z imperiów kolonialnych oraz korzystnej wymiany handlowej, inwestycji i kredytów z krajami zamorskimi. Z biegiem czasu zmienił się układ sił, szczególnie wyraźnie po II wojnie światowej. Gospodarka europejska nie była przystosowana do nowej sytuacji.

Potrzebą chwili było podjęcie gruntownych studiów oraz działalności praktycznej, zmierzającej do modernizacji gospodarki w skali całej Europy. Przedsięwzięcie to wymagało współdziałania Europy zachodniej z Europą

wschodnią. Związek Radziecki oraz kraje demokracji ludowej mogły wnieść znaczący wkład w dzieło odbudowy i modernizacji gospodarki europejskiej.

Stanowisko polskie w tej sprawie zakładało rozwiązanie problemów europejskich przez samych Europejczyków. Sprawdzano się ono do następujących postulatów: „Centralnym kluczem do rozwiązania problemu uzdrowienia gospodarczej sytuacji Europy jest wzrost produkcji rolniczej i przemysłowej — przede wszystkim w dziedzinie dóbr inwestycyjnych oraz rozwój wymiany zagranicznej intraeuropejskiej. Jedynie równoczesna ewolucja obu tych procesów wyeliminować może uciążliwą zależność państw europejskich od kapitału amerykańskiego [...] Zwiększenie tempa ewolucji obu procesów leży nie tyle w szukaniu pomocy z zewnątrz — aczkolwiek pomoc ta w pewnym stopniu wydaje się nieodzowna — lecz w pełnym wykorzystaniu wszystkich cech samowystarczalności Europy jako całości łącznie ze Związkiem Radzieckim”³⁴.

Polska liczyła, iż zajmie ważną pozycję we współpracy ogólnoeuropejskiej. Oferowała pomoc węglową Europie i w zamian oczekiwała kredytów i dóbr inwestycyjnych. Ogromne potrzeby związane z odbudową oraz zmianą struktury gospodarczej mobilizowały polską rację stanu do podjęcia współpracy w szerszym wymiarze, tj. w skali światowej. Ważę międzynarodowej współpracy ekonomicznej uwzględniały również założenia polskiej polityki zagranicznej. Polska wychodziła naprzeciw naturalnej tendencji w gospodarce światowej, jaką był rozwój międzynarodowych stosunków ekonomicznych.

³⁴ Raport Europejskiej Komisji Gospodarczej, o.c. s. 44.

ЭВОЛЮЦИЯ МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В 1938—1947 ГГ.

После окончания военных действий на протяжении 1938—1947 гг. заметно увеличился спрос на инвестиции и потребительские блага. Большинство государств было вынуждено прибегать к помощи зарубежных стран, главным образом США. В сельскохозяйственной продукции стал определенно наблюдаться перевес американского континента. Во время войны уровень потребления в большинстве стран заметно снизился.

Серьезные перемены наступили в промышленном производстве. Самых высоких темпов развития достигла американская экономика, промышленное производство в США возросло в 1947 г. по сравнению с 1937 г. на 70%, в Канаде — на 65%, а в Мексике, Аргентине и Чили примерно на 50%. В то же время, в Азии промышленное производство находилось на более низком уровне, чем до войны. Европейская промышленность достигла довоенного уровня в 1947 г.

Стремительный прогресс в области науки и техники вел за собой структурные изменения в мировой экономике. Изменения эти особенно отчетливо выступали в развитии современных отраслей промышленности, в замене стали новыми конструкционными материалами, в снижении темпов роста легкой промышленности, в преобразованиях инфраструктуры, в развитии услуг. Всеобщая механизация промышленности, наступившая в высокоразвитых странах, а также развитие транспорта и инфраструктуры вызвали рост потребления энергии.

Дальнейшее усиление государственной интервенции в капиталистических странах, а также прогресс в области планового хозяйства в Советском Союзе и в странах народной демократии в большей степени чем до сих пор способствовали рациональному руководству экономическими процессами. Возрастало значение внешней торговли. Серьезные трудности были связаны со стремлением сохранить равновесие в международном товарообороте, особенно между Европой и Северной Америкой. После второй мировой войны возросли инфляционные тенденции.

Изменения в мировой экономике вели к развитию международных отношений, к расширению взаимодействия между отдельными странами и, в результате, к усилению влияния на экономику в мировом масштабе.